

לוח פיענוח של כמה מן ראשי תיבות שבספר

(והבאנו מכל אחד ואחד רק דוגמאות בלבד, ולא רשמנו כל מקום שהוזכרו).
וכללנו ברשימה זאת שמות הספרים והמחברים שהוזכרו בספר (חוץ מהמפורסמים ביותר כמו רש"י ורמב"ן וכו'). ועשינו זאת להצביע על בקיאותו הנפלאה, שלא ניגש לפרש בלי לעיין מקודם מה אמרו חכמי הדורות. ממנו נלמד ונלכה בארחותיו.

אבן ג'נאח - (בעל דקדוק) מוזכר בדברים כט, יח, ועוד

אייבשיץ, הגאון מוהר"י. התייחסות המחבר אליו (על ויקרא יא, מב): "לכן טוב גדול עשה בעמו הרב הגאון מורנו יונתן בספרו כרתי ופלתי". ולא השתמש בכינוי שבח זה לאחרונים פרט לרבי עקיבא איגר. (ועוד עיין לשונותיו על מהר"י: "הגאון": שמות יב, טז; ויקרא יא, מב; כז, כז, דברים יט, יח). וספריו (התומים, וכרו"פ) מוזכרים י"ג פעם בספרנו

חכם אבן בלעם - (לעניי דקדוק, דברים יט, ה)

א"ת - אונקלוס תרגם

א"ת - אל תקרי (כך, אלא כך)

אג"י - ויקרא כד, טז [שמא ר"ת "אגרות ישר", של ר' יצחק שמואל ריגיון, שלשים מכתבים במחקרים שונים, בי חלקים, וינה, תקצ"ד-תקצ"ו].

אגרות ישר - (עיין לעיל: אג"י) ובספרנו הוזכר ספר זה בדברים טו, ב. וכן חזר לדחותו בענין אחר בדברים כב, ט ד"ה ותבואת הכרם. ושוב בסיום הספר, הערה בענין המסורה, הבאה אחרי דברים פרק לד (דף 49 במה' ישנה)

אה"כ - אמר הכתוב

אולה"ק - אוצר לשון הקודש (שמות לא, יח) (עיין "אוצר הספרים", בן יעקב, פסקא 442)

אוצה"ש - אוצר השמות (שמות ה, ד)

אוצלה"ק - אוצר לשון הקודש, עיין לעיל: אולה"ק

אלבו, ר' יוסף (עיין להלן: ספר עיקרים)

אס"ף - אתנחתא, סוף פסוק

אפ"י - אפיקי יהודה (בראשית כד, לט)

בד"מ - בדרך משל

בהיר, ספר הבהיר (דברים יד, כח)
 בחוהמ"ש - בחושן המשפט (בראשית כ סוף ו)
 בירורי המדות - (דברים טו, טו) שם של ספר
 בכ"ע - ר"ת בכורי עתים [שם של כתב עת שיצא לאור בתקופת המחבר]
 ויקרא טז, י

בכ"ק - בכתבי קודש
 במדהנ"ע - מדרש הנעלם (חלק מהזוהר)
 במהנ"ע - במדרש הנעלם (חלק מהזוהר)
 במת"כ - במתנות כהונה (פ"י למדרש רבה)
 בעל המ"ק - (ויקרא כג, טו סוף ד"ה וספרתם לכם). אינני יודע אל מי מתכוין.

ברית, ספר הברית (ר' פנחס אליהו, איש וילנא בתקופת הגר"א) דברים ד,
 ו ד"ה עם חכם

ברלינר, הרב משה (חבר ועמית של המחבר) - שמות כג, טז (ועוד)

בשמים רא"ש (שו"ת) - ויקרא יט, סוף כז; וכן כ, ט.

גר"א - לפי המפתחות של הרב צבי יפה והרב חיים מנדלסון (שהובאו בספר "תורת הכתב והקבלה" של הרב הלל קופרמן, עמ' 99-107) הובא ממנו למעלה ממאה ושלישים פעם (גם מפי השמועה כמו בדבריו על שמות לד, כא; וגם מכתבי יד שטרם נדפסו כמו על ויקרא ו, ב; וכן ז, סוף לו. עיין מפתחות הנ"ל בעמ' 107). ובדקנו ע"י מחשב, ומצאנו כי שמו של הגר"א מוזכר בספר 241 פעם, מהם 21 פעם מביא שמועה "בשם הגר"א". ובספר "גנוזות הגר"א" להרב יששכר דב קרייזר (בית שמש, תש"ס) ליקט הרבה מספר "הכתב והקבלה" והדפיס בקובץ שליקט. ויש פעם אחת שהמחבר חולק על הנמסר בשם הגר"א "ולא אאמין כי מפי רבנו הגדול יצאו דברים אלו" (ויקרא יג, ג). המחבר קורא לגר"א "איש אלוקי" (במדבר יא, לב). וקורא לו "רבינו הגדול" (בראשית א, א).

ה"א - ר"ת יהו"ה אלוהיך

הבנת המקרא (ספר של ר' וולף היידנהיים) - במדבר ה, יח

הגאון רבנו סעדיה - (במדבר כד, ד)

המבאר לתלמוד (שם של ספר?) - במדבר טו, כ ד"ה חלה

שצד אוצרות הכתב והקבלה גדולי ישראל

המעמר - נכתב ע"י ר' וואלף מאיר, עיין עליו "אוצר הספרים" לבן יעקב, תנ"ך פסקא 259 שהוא חלק מסדרת תרגום התנ"ך לאשכנזית (ובספרנו מוזכר: בראשית לב, ז; שמות יא, ב; דברים ח, ח)

הפרחון (שם ספר שנתחבר ע"י ר' שלמה בן פרחון, בשנת תתקכ"א, ונדפס בשם "מחברת הערוך") - שמות כה, ד; דברים ט, י

הרניו - הרב ר' נפתלי הירץ וייזל (שמות טו, ח). ע"ע להלן ערך: רניו

וכמש"ר - וכמו שאמרו רבותינו

ז"ג - זקף גדול (טעם נגינה)

זה ינחמנו - (דברים טו, טו) שמו של ספר, פי' למכילתא

זו"ח - ר"ת זוהר חדש

ז"ר - זית רענן (ספר ממחבר "מגן אברהם", הערות על "ילקוט שמעוני")

זרע אברהם - נתחבר ע"י ר' אברהם שיק (פי' על הספרי)

חובות הלבבות ("החוקר האלוהי") - הקדמה דף 22

ח"ר - חלק ראשון

חייט, בספר מערכת אלהות - (ויקרא כג כד)

חכ"א - חכמת אמת

חכמת שלמה - מדרש עתיק שהו"ל ר' נפתלי וייזל (מוזכר בשמות יד, יג)

חכמתא רבתא דשלמה (שהוציא לאור רניו, "חכמת שלמה" עם פי' "רוח חן" - (בראשית יט, כה)

חן טוב, ר' שמואל, חבר של המחבר שמביא מדברי תורתו - ויקרא א, א; וכן לדברים כג, כא

ח"ש - חכמת שלמה (ספרו של ר' נפתלי וייזל, עיין בספרנו בראשית ט, יג)

יב"נ - יוחנן בן נורי (ויקרא כג, כד)

יב"ע - יונתן בן עוזיאל

יבע"ת - יונתן בן עוזיאל תרגם (שמות יט, ז). ולפעמים כותב תיב"ע [כנ"ל]

יחה"ג - יחס הגוף

ספר יצירה - (דברים יט, סוף ה)

שצה מבוא לספר הכתב והקבלה

ספר כוזרי (דברים יט, ה)

כו"ק - כתב וקבלה [כך מציין כמה פעמים בספרו "עיון תפלה"]

כלי יקר - על התורה (של ר' אפרים לונשיץ), מוזכר בדברים כו, ה

כ"ק - כתבי קודש

לד"ק (מוזכר בדברים ב, טו) נלע"ד פירושו: לדעת קצת (כלומר מקצת מהמפרשים)

מבין חידות - של ר' יוסף היילברון, ביאורים על עניני המסורה בתורה, אמשטרדם, תקכ"ה (מוזכר בספרו, ויקרא טז, סוף י)

מ"ב - מדבר בעדו

מ"ב - מנחה בלולה (ר' אנרהם הכהן רפא מפורט, וירונה, שנת שני"ד)

מבין חידות - של ר' יוסף היילברון, אמשטרדם, תקכ"ה (על ויקרא טז, סוף י)

מ"ח - מנחה חדשה של ר"מ קאלאו (דברים יג, סוף ז)

מדרש ספר הישר - בראשית לב, א ועוד מקומות

ספר "מגיד מישרים" למהר"י קארו - שמות ט, כח; כד, יא; דברים ח, י. ועוד

מהר"א - מורנו הרב יצחק אברבנאל

מורה נבוכים לרמב"ם - שמות כ, יא

מי מלא - ספר על שרשי לשון הקדש, לר' שמחה אריה מהרובשוב (ורשה, תקצ"ט)

מכדרשב"י - מכלתא דרשב"י, כינוי לספר זוהר (מוזכר כארבע מאות פעם בספר)

מכילתא דרשב"י - עיין מכדרשב"י

מכלתא חדתא דרשב"י - הוא ספר "זוהר חדש"

מ"ל - משנה למלך (על הרמב"ם)

מלאכת מחשבת (ספר של ר' משה ב"ר מנשה חפץ, ויניציאה, שנת ת"ע) - שמות כח, לה

שצו אוצרות הכתב והקבלה גדולי ישראל

מלות ההגיון (ספר של הרמב"ם) יצא לאור עם פירוש "אבן בוחן" של ר' פנחס מנחם היילפרין, פרנקפורט, תר"ו. הוזכר ע"י המתבר בדברים ה, יז

מנחה חדשה - של ר"מ קאלאו (בראשית כו, כח)

מסילת ישרים (לרמח"ל) - המתבר הושפע רבות מהספר הזה, ובכמה מקומות כמעט מצטט לשונו, כמו: בבראשית (כב, יד) בענין אופני קנין הענוה (והוא "מסלת" פרק כ"ב). ועוד הרבה ב"עיון תפלה", עמ' 48 ד"ה מה ישענו, לענין מדת הנקיות (והוא "מסלת" פרק י"א). וכן בענין הנימוקים להכרת טובה לה' על כל תגמולוהי עליו (עיון תפלה, עמ' 71, ד"ה כי טוב, והוא במסלת ישרים, פרק ח). ושם בעמ' 107-108 ד"ה חנון לסלוח, כיצד מועילה תשובה לעקור את העבר (והוא ב"מסלת", סוף פרק ד'). ושם בעמ' 133-134 ד"ה ברוך שנתן, לענין שלאדם המתקדש, ניתנת לו לבסוף הקדושה כמתנה (והוא ב"מסלת" פרק כ"ו). וכן שם ע' 141, ד"ה לעשות רצונו, לענין חסידות לעשות נחת רוח לפני ה' ע"י הוספות שונות על המצוות (והוא ב"מסלת" פרק י"ז). וכן שם בעמ' 442 ד"ה בכחש ובכזב, לענין דרגות שונות שיש בין השקרנים (והוא מן פרק יא של "מסלת ישרים"). וכן שם בעמ' 443-444 בענין סוגים שונים של בעלי גאווה ("מסלת" פרק יא). רק לפעמים מזכיר שמו (עיון תפלה, ע' 48 פסקא: לעולם יהא אדם יר"ש, ד"ה מה ישענו, שם כותב: "המדה המפוארה שהשתדל האיש האלוהי רמ"ח לוצאטו לדבר עליה ברחבה במסלת ישרים שלו פ"א"). ונלע"ד לבאר מה שע"פ רוב איננו מזכיר את שמו, כי דרכו ב"עיון תפלה" לא לציין בכל פעם מקורות, כי רצה לקצר למען יהא הספר סידור שימושי לתפילות כל יום, ויהא נוח לשאת ביד.

מ"ע - מתנות עניים

מעין החכמה - דברים ד, ב

מעמר - עיין לעיל "המעמר"

מערכת אלהות - ויקרא כג, כד

מעשי ה', ספרו של ר' אליעזר אשכנזי, ויניציאה, שמ"ג - (ויקרא א, ט)

מקדש מלך (פירוש על הזוהר) - דברים כה, ו

מרי"ק - ר' יוסף קארו (דברים כט, כח)

מתרגם האשכנזי - כוונתו לר' משה דעסוי (מוזכר בבראשית: יג, ח; וכן טו, יב; וכן טז, ב ועוד)

מ"ת - ר"ת מתן תורה

- נפה"ח - נפש החיים (לגר"ח וולוז'ין, שמות כ, ג)
 עבודת הקודש, לר' מאיר אבן גבאי (קבלה) - שמות לג, יח
 עיקרים, ספר - (ר' יוסף אלבו) ויקרא יח, ה; במדבר טז, טו; דברים ח, י
 ערכי הכינויים - להרב יחיאל היילפרין, דיהרנפורט, תקס"ו (ויקרא כג, סוף יא)
 עשרה מאמרות, עיין ערך: רמ"ע (ר' מנחם עזריה מפאנו)
 פילון העברי - בראשית כ, ו
 פרשת דרכים (ספר) - בראשית לח, יד
 צד"ל - צדה לדרך (של ר' יששכר בער איילנברג, על פירוש רש"י, פראג, שפ"ג) (שמות יב, כב ועוד הרבה)
 "טען חכם אחד צרפתי" (דברים יז, ו) וצ"ע למי מתכוון
 ק"א - קרבן אהרן (לר' אהרן בן אברהם, פירוש לספרא, ויניציאה, שנות שסט-שעא)
 ר' אברהם, אחיו של הגר"א, מחבר "מעלות התורה" (בראשית ב, ט)
 רד"ק - ר' דוד קמחי, מוזכר 31 פעם בספרנו
 ר' זלמן מוולוז'ין ("תולדות אדם") - הקדמה, דף 21; בראשית כב, סוף יח
 קדוש ה' ר' חיים וולוז'ין - כך הגדיר אותו (על דברים לג, ב). ולשונו "בספר נפש החיים" להרב הגדול מהרח"י" (עיון תפלה, ע' 99, ד"ה והנורא)
 ר' יוסף ג'קטיליה (דברים טז, י) ע"ע להלן ערך: "שערי אורה"
 ר' יוסף יעבץ (ממגורשי ספרד) - בראשית ב, ט = עיון תפלה, ע' 99 ד"ה ואהוב ונחמד
 ר"י אדרבה - (צ"ל אדרבי) במדבר טז, יד
 ר"י אדרבי - בראשית מב, ט. ועוד
 ר"י סגל לנדא (מחבר שו"ת נודע ביהודה) - שמות לא, י
 ר' משה בערלין - (בראשית לא, לא) ועוד
 ר' מתתיה סטראשון (בנו של רש"י על הגמרא) - דברים כא סוף טז.

שצח אוצרות הכתב והקבלה גדולי ישראל

ר"ן - רבנו נסים - (שמות כ, ג; דברים י, סוף יב)

ר"ש ב"ם - הוא רשב"ם, נכד של רש"י. [המחבר תמיד כותב ר"ת אלו מחולק לשני קבצים]

ר"ש יפה - (ר' שמואל יפה אשכנזי, מחבר "יפה תואר" על מדרש רבה, אבי"ד קושטנדינא) (במדבר יז, ב)

רא"ם - ר' אליהו מזרחי (ביאור על רש"י לתורה, הוזכר בספרנו מאה חמשים ואחת פעמים)

רא"פ - ר' אברהם פייצול

רא"ש - רבי אליעזר אשכנזי (ספר "מעשי השם", ויניציאה, שמ"ג) (שמות יב, סוף מ. דף כד)

רבי"ח - רבנו בחיי (מוזכר בספרנו בששים ושש מקומות)

רביד הזהב - ר' דב בר טריוויש (ראש בית דין בוילנא, בימי הגר"א) מובא בדברים ד, סוף יט

רד"פ - ר' דוד פארדו, מחבר "משכיל לדוד" (בראשית, ל, לו; ויקרא סוף פרק ה, ועוד)

ספר הרואה - מאמר ביקורת נגד ספרי ש"י רפפורט, צונץ ושד"ל, נכתב ע"י הרב נחמן פישמן ועוד רבנים (לבוב, תקצ"ז). הוזכר בספרנו בדברים יז, ה ("יפה אמר הרואה וכו' ובס' הרואה")

רו"ה - רבי וואלף היידנהיים

רוח חן - ספר של ר' נפתלי הירץ וויזל, מוזכר פעמיים בספרנו

רי"א - ר' יצחק אברבנאל

רי"ע - ר' יצחק עראמה (מחבר "עקדת יצחק")

ריק"ם - ר' יוסף קמחי (אביו של רד"ק)

רי" - קיצור של ריש [ארמית של ראש הענין]

רלב"ג - ויקרא כה, לד ועוד חמשים פעמים

רל"ש - ר' [יהודה] ליב שפירא (מחבר ספר "רכסים לבקעה", נדפס: שנת תקע"ה), עיין בראשית ב, ד. מוזכר בספרנו בשבעים וארבעה מקומות

רמ"א - ר' מנשה [מ]איליה (עיין במדבר טו, לט, והוא ע"פ "אלפי מנשה",

שצט

מבוא לספר הכתב והקבלה

ח"א דף סד. וכן במדבר טז, יג והוא מ"אלפי מנשה" סוף ח"א) ויש מקומות שכוונת המחבר לר' משה אלשיך (בראשית כב, ז; וכן לא, כ. וכן במדבר לא, ג) וצריך בדיקה בכל פעם.

רמ"ד - ר' משה דעסוי (שמות יד, יג; וכן כב, ג; וכן כג, לג; וכן לח, ח). על פי רוב מציין לו: "המתרגם האשכנזי". בהרבה מקומות המחבר סבור שרמ"ד לא דייק כל צרכו בתרגומו (כמו דברים יז, סוף ח; וכן יז, טז). ובענין שיטתו של המחבר להביא דברי תורה גם ממחברים שלא היתה נוחה מהם דעתם של כמה מהרבנים בדורו, כבר הארכתי בהקדמתי ל"חמדת ימים" (כרך פסח, עמ' נח) ע"פ דברי מהר"ל ("נתיבות עולם", תורה, פ"יד) רמח"ל ועוד מהפוסקים, עיי"ש.

רמד"ל - ר' מנחם די לונזאנו (במדבר יג, לא). בן דורו של האריז"ל

רמ"ה - בראשית ד'

רמ"ז - ר' משה זכותא, ספר "קול הרמ"ז", שמות יב, מז; ויקרא כו, לא ד"ה והשימותי; דברים ט, י; וכן טז, ט ד"ה חג השבועות)

רמ"ע - ר' מנחם עזריה מפאנו (מחבר "עשרה מאמרות", הובא בשמות כג, סוף טז); דברים כד, טז ועוד

רמ"ק - ר' מנחם קוניץ, מחבר ספר העוין, הוא ביאור ל"בחינת עולם", ראה "בית עקד ספרים", ח"א עמ' 125. (מוזכר בויקרא יח, כב). ועיין ערך הבא.

רמ"ק - ר' משה קאלאו (בראשית כו, כח) ולכן צ"ע בכל פעם שיש ר"ת למי כוונתו

רנבה"ק (ויקרא כג, כז) - ר' נחוניא בן הקנה

רנ"ן - ר' נפתלי הירץ וייזל (מוזכר בשמונים וארבעה מקומות בספרנו, וזה יותר מאשר הזכרת כל אחרון אחר, פרט להגר"א. והמחבר משבח לפירושו מאד, ויקרא ג, סוף פסוק ג. וכן שם בסוף פרק י'. [גם רש"י הירש, ויקרא יג, ד, כותב: "ביאורו של רנ"ה וייזל הוא הטוב שבפירושי פסוק זה"]. והמחבר מביא מרנ"ו ומעתיק מלשונו כמה וכמה עיונים גדולים במוסר ויראת ה', וכן עיונים בחכמת הלשון. ופעם (דברים כד, סוף ד) מפטיר עליו "ו[דבריו] הם נכונים מאד". רק במקום אחד בלבד מתלונן עליו על פירוש פשטני השונה ממה שפירשו חז"ל (דברים יז, יח). אבל בדיוק כך היתה ביקורתו גם נגד ר"י אברבנאל (דברים כה, ו) וכן לפעמים גם נגד רמב"ן (דברים כה, ו). ומה שיש להמליץ זכות על הרבנים ההם, כי באמת מותר לפרש פשטא דקרא שלא אליבא דהלכה, כמו שכתבו הגר"א ועוד גאונים). ואמנם יש והמחבר עצמו מביא "פשט" הפסוק

ת אוצרות הכתב והקבלה גדולי ישראל

דלא כחז"ל, אלא הוא עצמו נזהר לציין שלפי חז"ל אין הדבר כן (ויקרא כג, טו סוף ד"ה מיום הביאכם; וכן דברים כז, סוף ח'; ועוד).

רע"ס - רבי עובדיה ספורנו

רע"פ - ר' עזריה פיג'ו (מחבר "בינה לעתים") (שמות יב, יב וכן במדבר יא, לד ועוד)

רצס"ש - ר' צבי הירש סגל שפיץ (מוזכר בהקדמה דף 19 ממוספר ברומית, ובבראשית לט, יא וכן במדבר טו, יח)

רקנט"י, ר' מנחם (עניני קבלה) - שמות לח, ח

רש"ד - רבי שלמה דובנא [הוא המחבר ל"ביאור" על בראשית, פרט לפרק א', שהו"ל רמ"ד ב"הביאור" לתורה. והוא גם חיבר פירוש למסורה המצורף ל"תיקון סופרים", המוזכר ע"י מחבר "הכתב והקבלה" בדבריו לויקרא טו, י. ומוזכר בעוד ששה מקומות בספרו. רש"ד נטש את חוג רמ"ד (בשנת תקמ"א) כי סלד מהרוח של חדשנות בין אלו שסבבו לרמ"ד, וחזר לברלין רק אחרי מיתת רמ"ד. ומעולם לא נמצא בדבריו דבר פסול]. המחבר מביא ממנו "הערה נפלאה" בדברים ד, ה ובעוד מקומות מספר.

רשד"ל - ע"ע שד"ל

רש"פ - ר' שלמה פפנהיים (מחבר "יריעות שלמה", שנת תקמ"ד). מוזכר בספרנו בשבעים ושנים מקומות. שיטתו היתה לבסס מה המשמעות של כל אחת מן כ"ב אותיות אלף בית. ואח"כ מה המשמעות של הרכבת ב' אותיות מהן יחד. ולפי זה ערך (ע' קמוצה) משפחות מלים הקרובות זל"ז במשמעותן, מחמת אותן שרשים. טובה גדולה עשה לנו המחבר שהציל עיקרי דברי ספר "יריעות שלמה", שלא נדפס מאז עוד.

שד"ל - שמואל דוד לוצאטו (ויקרא יא, לח; במדבר כא, סוף כ). המחבר השתמש בספרו של הנ"ל "בית האוצר". וכאן מקום להעיר כי אע"פ ששד"ל כתב מאמר נגד לימוד הקבלה (בשנת תרי"ב), והתפלמסו רבני דורו נגדו, בכל זאת לא ראה המחבר לנכון למחוק את שמו ודבריו ממהדורה שניה ושלישית של ספרו (שנות תרי"ג, תרט"ז). כנראה מפני אותם טעמים שבארנו בהקדמתנו ל"חמדת ימים" כרך פסח, עמ' נ"ח, כלומר ע"פ דברי מהר"ל ("נתיבות עולם", נתיב התורה, פ"ד) ועוד. ויש מקומות בספרנו (כמו דברים ל, ח) שהמחבר מזכיר את שד"ל בשבח וכבוד.

שושן סודות - ספר קבלה עתיק מלפני שבע מאות שנה (פתח דברים ל"עיון תפלה").

שערי אורה (ספר של ר' יצחק ג'קטיליה, בן דורו של הרשב"א) - (במדבר כד, ד = עיון תפלה, ע' 416, מוסף ראש השנה)

מבוא לספר הכתב והקבלה תא

ת"א - תרגום אונקלוס

תו"א - "תולדות אדם", לר' זלמן מוולוז'ין (הקדמה, דף 4) = א, כב, סוף יח

תוה"ח - (דברים יד, ז) אפשר שצ"ל תוה"מ ("התורה והמצוה") ספרו של המלבי"ם על ויקרא, ובב' מקומות בספרנו טעו המעתיקים מהכת"י בין אותיות מ-ח', כי הן דומות בכתב. כי חידוש זה בענין בהמה הנקראת טאיאסו הוזכר ע"י המלבי"ם בפירושו לענין זה בפרשת שמיני (ויקרא יא, פסקא עג, בנדפס דף 793). ואמנם יש להקשות הרי ספרו של המלבי"ם נדפס לראשונה בשנת תר"ך, וספרו של "הכתב והקבלה" נדפס פעם שלישית בחיי המחבר בשנת תרט"ז, כמבואר ע"י החכם ר"א ברלינר בהקדמתו לספר? וצילום ממהדורה זו היא הנפוצה בימינו (מהדורה בה יש הקדמת ר"א ברלינר) והיא משנת תר"ס, כלומר ט"ו שנה אחרי פטירת המחבר.

אבל יש לענות כי כיון שהמחבר נפטר בשנת תרכ"ה, חמש שנים אחרי הדפסת ספרו של המלבי"ם, אפשר שהמחבר הוסיף בכתב ידו בגליון ספרו הפרטי את דברי הפירוש הזה (כמו שהיה נוהג בכמה מקומות, עיין דברי ר"א ברלינר שם "לא מש המחבר לתקן וללבן ולהוסיף דברים וכו' וכן עשה תמיד") ומשם העתיקוהו אח"כ בעת הדפוס בשנת תר"מ. איה גדולה לכך כי חפשו במהדורות קודמות של הספר (גם שנת תרי"ב וגם שנת תרט"ז) ואין פסקא זו מופיעה שם. וזה ברור, מפני שספרו של המלבי"ם נדפסה רק בשנת תר"ך. אבל עדיין צ"ע מקום אחר שהמחבר מביא עוד פעם ר"ת "תוה"ח" (על ויקרא יא, ו) ושם לא ידוע לי היכן נמצא מזה בכתבי המלבי"ם. ושמא באמת זה ספר אחר?

תיב"ע - ע"ע יב"ע

תיקון סופרים - במדבר יג, לא. ועוד ארבע מקומות. עיין לעיל דברינו על ר' שלמה דובנא (רשי"ד)

תלפיות - ספר של ר' מרדכי פלונגיין (ביאור לעניני גזירה שוה), מוזכר בבמדבר יט, סוף יג; וכן דברים כה, יא.

תרגום הסורי - בראשית ד, טו; וכן כה, כב

[ה] וכן הבאנו ליקוטים מקוצרים ובקצת שינויי לשון מן פירושו של המחבר "עיון תפילה" על הסידור, בעז"ה.

[ו] בנוסף לכך ערכנו רשימות, דף אחרי דף, להודיע על "טעויות דפוס", למען שיתקנו אותם במהדורות הבאות של הספר הנפלא הזה. ולפעמים הוספנו בעז"ה הערות קצרות. עיין לוח "טעות סופר".